

PITANJE VENECIJE

(Tatjana Janković: *Prisvajanje Venecije*, Narodna biblioteka „Vuk Karadžić“, Kragujevac, 2018)

Ja sam u pisanju isto kao u putovanju, nigda se ne umijem jednoga pravca držati, no sve tumaram.
P. P. Njegoš, u pismu Dimitriju Vladislavljevića, 1851.

Mogao bi ovaj zapis o putopisnoj prozi Tatjane Janković početi nasumičnim izborom citata velikih imena onih koji su, sa jedne strane, veličali putovanja, i onih koji su im oduzimali svaki značaj. Mogao bi da bude natrunjen visprenim cinizmom i patetičnom apologijom svakog kretanja, ali se radije odlučujem za finiju vrstu kontrapunktiranja, kojih u ovoj knjizi nevelikoj po obimu ima sasvim dovoljno da prizovu niz asocijacija i pokrenu nova pitanja.

Nema sumnje da između Venecije i nas postoji kako nimalo vesela javna veza tako i ona vrtoglava – tajna. I to nije samo doskočica ili fraza, dostojna kakvog trubadura ili historičara umetnosti, već se njome naslućuju tolika imena naše i svetske kulture koja nisu mogla da prečute takav utisak.

Dakle, Venecija nije tek jedna od turističkih destinacija; ona je i ono što je u njoj pohranjeno, o njoj snevano i napisano. Sa tim prtljagom suočava se svako ko joj hodočasti, makar taj teret usput i odbacivao od sebe. Istina, nije rđavo znati kako su je drugi videli, ali treba ukalkulisati i to da njihova svedočanstva neretko znaju zalčiti na prolazne istine i biti krivi putokazi.

Već na početku svoje putopisne proze Tatjana Janković nas nenementljivo podseća da nije dovoljno putovati – valja nam sazrevati i dozreti za putovanje, sačekati da ono krene iznutra, iz nas, vođeno jačim razlozima i dubljim impulsima, a ne uzdavati se samo u memoriju svog foto-aparata, u opšta mesta po prospektima i jednolična deklamovanja turističkih vodiča. O tome je ona eksplicitna: „Umesto u eksponate, posetioci gledaju u lice vodiča.“

Naša spisateljica se prihvatila uloge vodiča svojim čitaocima, pa pokušava da osujeti turistu u sebi, a posredno i u svima nama, što znači da nastoji umanjiti površnost i ravnodušnost. Ona nas podseća na posvemašnji paradoks po kojem „turisti poziraju drugim turistima, zapravo svi poziraju budućim samima sebi“. Takođe, ona ne propušta da nas opomene na poslovičnu zluradost koja se gaji spram svake lepote, a spram Venecije – naročito. Ljudi kod kojih postoji otpor da priznaju postojanje lepote pokušavaju da sve oko sebe svedu na meru sopstvenog cinizma i mrzovolje. Mnogi od njih i idu u Veneciju da bi je demistifikovali, skinuli joj oreol, radovali se njenim nesavršenostima i prolaznosti. Tatjana

Janković nas uverava da trošnost Venecije ne umanjuje veličinu koju je dostigla, pa na jednom mestu iznosi svoju tvrdnu veru: „Dovoljno je dugo postojala da bi zauvek postojala.“ Istini na volju, ona ima razumevanja za sve što vidi i dotakne, pa i za turiste. Tom prilikom ne podseća slučajno na neurasteničnog Crnjanskog kojeg su, tokom boravka u Toskani, turisti iritirali do besa.

Kao svaka vešto napisana knjiga, ova putopisna proza može se čitati i kao (ljubavni, zašto ne?) trougao između Venecije, Tatjane i Brodskog, ali ne pesnika Brodskog, već onog utisnutog u *Vodeni žig*. U njegovom slučaju Venecija je velika odanost, ali i veliki nesporazum. Tatjana je ispričala svoju priču i dodala bar još jedan nesporazum. On počinje utiskom da je „premalno Venecije u Brodskom i previše Brodskog u Veneciji“, da bi ga završila konstatacijom, utiskom sa groblja San Mikele, „da je pesnikov grob daleko od Venecije“, začuđena „koliko je Brodski daleko od ovog groba“.

Jedan sloj ovog putopisa predstavlja duboko razumevanje Brodskog i njegovog ambivalentnog odnosa spram Venecije, koju je godinama pohodio isključivo zimi, bivajući na jednoj strani opčinjen njenom lepotom, ali grozeći se turističke pomame tokom ostalih godišnjih doba.

Tatjana Janković nijednog trenutka nema dilemu da je Venecija san, pa se ne trudi da se u to dodatno uverava, pogotovo da razuverava bilo koga od nas. Njoj je jedino stalo da „oseći svoje prisustvo u njemu“, u tom snu. Jurcanje za lepotom nije sebi cilj; tu je ona takođe bolno iskrena. Pre svega, ona je u potrazi za lepotom koja će i nju ulepšati, obogatiti, oplemeniti. Za razliku od Felinijevog „Kazanove“, u kojem je Venecija pozornica, sva u kostimu, šminki i pozi, dakle u sveopštoj preteranosti, našu spisateljicu manje zanima tako nadodoljena Venecija, namenjena turistima i posvemašnjoj površnosti hitnje. Ona radije prikuplja detalje, traži Veneciju u šminkernici, na mestima gde se skida maska i suočava sa sopstvenim licem, ali ne u ostarelim ogledalima po zidovima, već u svojim unutrašnjim odrazima, zakucima tišine, utoliko dragocenijim ukoliko su ušuškani gungulom. Ona je kadra da oslušne kako čuti svetlo u fenjeru, kako čute ručke na prozorskim kapcima, a kako kamen... Pogotovo joj ne izmiče ono grobljansko ćutanje na San Mikeleu.

Putovati znači i lišavati se poznanika, dakle i – potencijalnih svedoka. Znači i osluškivati svoje telo na putu, sećati se onoga odakle se pošlo, raspevavati svoju glad za daljinama, biti neprestano u hitnji, samo kušavati svet, otimati ga od drugih i prepuštati mu se. Znači i neprestano preispitivati šta dobijamo, a šta gubimo dok gledamo drugo i drugačije, želimo li brže da se vratimo ili ćemo zažaliti što smo odande odakle smo... Zato izabiramo Veneciju, najveće ogledalo na svetlu, da se u njemu ogledamo. Tatjana se pita, zajedno sa nama, da li smrt manje boli u Veneciji, aludirajući na novelu Tomasa Mana, čijem se junaku javila „želja da beži, ta čežnja u daleko i novo, ta žud za oslobađanjem, odbacivanjem tereta, i zaboravom – nagon da se udubi u dela, od svagdašnje praznine jedne krute, hladne i strasne službe“.

Baš zbog toga što je foto-aparat postavila između Venecije i sebe, ona pristaje na podvajanje, nikako i na odvajanje, svog tela i onog što u nedostatku preciznije reči imenuje dušom, gde je duša gladna lepote, dok je telo puko sredstvo pomoću kojeg se do nje dolazi. Njena duša je gladna Venecije, a telo, svedeno na mašinu, dobija mrvice hrane, tek da bi ispunilo svoju funkciju pomagača i saučesnika. Na jednom mestu ona piše: „Hranim ga

i pojim kad ga se setim, a očekujem od njega da me odvede dalje nego što može.“ Ona se suočava i sa jednom drugom Tatjanom, koja nije ona – a mogla je da bude.

Konačno, ona se usred Venecije usuđuje da postavi bogohulno pitanje: „Može li se čoveku smučiti od lepote?“

Koliko Tatjana Janković barata tehnikom diskretnog kontrapunktiranja i depatetizacije svedoči usputna opservacija o neuglednim patikama na svojim nogama, zahvaljujući kojima stiže do bezbrojnih oblika lepote. U jednom trenu tvrdi da je lepota smiruje, ali u drugom sebe ne može da zamisli kako stoji u Veneciji.

Smeta joj postojanje onog konopca koji odvaja Veneciju izloženu za gledanje i Veneciju iz koje se gleda, smetaju joj te dve reke vremena, nedostaje njihovo mešanje.

Njeno usputno pominjanje gornjeg dela pidžame koji oblači da bi joj bilo toplije u pomamnom „prisvajanju“ navodi nas na primisao kako je ovde reč o hodanju po snu, po snovima. Taj podatak navodi nas na jedno, takođe usputno zapažanje Stanislava Krakova, napisano pre devedeset godina, kojim nas obaveštava kako se tadašnji „mladi Venecijanci šecu u šarenim pidžamama, tako odeveni idu po ulici, a jednog sam video da se tako i kupa“. Dakle, oni su i tad živeli u snu – pa zašto ona ne bi bar jedan dan.

Putopisna proza *Prisvajanje Venecije* Tatjane Janković beskrajna je igra ogledala, u kojima se, pored vode i neba, ogledaju misli i čežnje, viđeno i pročitano, doživljeno i naslućeno. Očigledno da Stanislav Vinaver nije bio u krivu kad je tvrdio da nema velikog pisca koji se nije bavio Venecijom. Odmah potom je pojasnio: „Ne Venecije onakve kakva je – već pitanjem o njoj.“ Ova knjiga svakom svom čitaocu otvara „pitanje Venecije“. Ništa se ne menja time što će odgovori biti različiti. Naprotiv! Venecija će umnažati svoj lik u svakome od nas. Tu je njena snaga i čar.

Ova putopisna proza prepuna je usputnih, nenametljivih i zato dragocenih opservacija o nama i našem vremenu. Zato ću ovo divljenje Tatjaninoj veštini završiti smelom konstatacijom čudesnog Vinavera: „U ovom titranju, u ovom svetlucanju, u ovom preobražaju od grubosti, od truleži, od brutalnog videla, od krvavog zračenja, pa do suptilnosti, do apoteoze, do zvezdanih alhemija, do zvučnih senki, do besplotnih nagađanja, draž je i sudbina Venecije. Možda ne one Venecije koju htedoše i stvarahu, već one, koja je odnekud stvorena bila, i koja nama pripada više no Mlečićima.“